

РЕЗУЛЬТАТИ КОНСТАТУВАЛЬНОГО ЕТАПУ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЩОДО СФОРМОВАНОСТІ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ – ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

THE RESULTS OF THE ASCERTAINING STAGE OF THE PEDAGOGICAL EXPERIMENT ON THE FORMATION OF LEADERSHIP COMPETENCE OF FUTURE OFFICERS – SPECIALISTS IN PHYSICAL CULTURE AND SPORTS

Більш ніж два роки тому наша Батьківщина здригнулася від ворожих ракет – російська федерація розпочала злочинне повномасштабне вторгнення на територію України, не жалючі ні дітей, ні жінок. За цей час війни наш народ, наші Збройні сили України (далі – ЗС України) виявили неймовірну мужність та стійкість перед навалюю ворога. Більшість українців сповнені рішучості боротися за свою свободу, за свою землю, а для того щоб відновити територіальну цілісність держави й перемогти у цій війні ЗС України потрібно більше зброї, боєприпасів і справжніх військових лідерів, а особливо командирів-лідерів, котрі в будь-якій ситуації змогли б повести особовий склад за собою для успішного виконання бойового завдання.

У зв'язку з цим дана стаття присвячена актуальному питанню сьогодення, а саме формуванню лідерської компетентності майбутніх офіцерів – фахівців фізичної культури і спорту (далі – МОФФКіС). У статті представлені результати проведеного констатувального етапу педагогічного експерименту, щодо сформованості лідерської компетентності МОФФКіС, які визначені за компонентами (ціннісно-мотиваційним, когнітивним, поведінково-діяльним, індивідуально-психічним, суб'єктивним) і рівнями сформованості їх лідерської компетентності (низьким, достатнім, середнім та високим). Наукове дослідження проводилося з майбутніми офіцерами – фахівцями фізичної культури і спорту навчально-наукового інституту фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій Національного університету оборони України (далі – ННІФК та СОТ).

Авторами проаналізовано та систематизовано результати констатувального етапу педагогічного експерименту, які засвідчили, що теоретичні та практичні лідерські вміння, навички та здатності респондентів недостатньо сформовані на всіх курсах, в тому числі і на випускному курсі та потребують системного удосконалення певних додаткових педагогічних умов для планомирного формування їх лідерської компетентності у вищих військових навчальних закладах. **Ключові слова:** констатувальний педагогічний експеримент, лідерська компетент-

ність, майбутні офіцери, стан, сформованість.

More than two years ago, our homeland shuddered from enemy missiles as the Russian Federation launched a criminal full-scale invasion of Ukraine, sparing neither children nor women. During this time of war, our people, our Armed Forces of Ukraine, have shown incredible courage and resilience in the face of the enemy's invasion. The majority of Ukrainians are determined to fight for their freedom and their land, and in order to restore the territorial integrity of the state and win this war, the Armed Forces of Ukraine need more weapons, ammunition and true military leaders, especially commanders who can lead their personnel in any situation to successfully complete a combat mission.

In this regard, this article is devoted to an urgent issue of our time, namely the formation of leadership competence of future officers – specialists in physical culture and sports. The article presents the results of the ascertaining stage of the pedagogical experiment on the formation of the leadership competence of future officers – specialists in physical culture and sports, which are defined by components (value-motivational, cognitive, behavioral-activity, individual-psychological, subjective) and levels of formation of their leadership competence (low, sufficient, medium and high). The research was conducted with future officers – specialists in physical culture and sports of the Educational and Research Institute of Physical Culture and Sports and Recreation Technologies of the National Defense University of Ukraine.

The authors have analyzed and systematized the results of the ascertaining stage of the pedagogical experiment, which showed that theoretical and practical leadership skills and abilities of the respondents are insufficiently formed in all courses, including the final year, and require the systematic introduction of certain additional pedagogical conditions for the systematic formation of their leadership competence in higher military educational institutions.

Key words: readiness for innovative pedagogical activity, creative activity, culture, individual culture, culture of self-expression of future educators of preschool establishments.

УДК 378.14

УДК 376.5:376.334.015.3-053.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/70.1.17>

Білошицький В.В.,

ад'юнкту науково-методичного центру організації наукової та науково-технічної діяльності Національного університету оборони України

Лиман Р.М.,

ад'юнкту науково-методичного центру організації наукової та науково-технічної діяльності Національного університету оборони України

Веремієнко М.М.,

науковий співробітник науково-дослідного центру проблем фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки Національного університету оборони України

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Реалії повномасштабної війни з російською федерацією вимагають від вищих військових навчальних закладів цілеспрямованого формування у майбутніх офіцерів лідерської компетентності у процесі їх професійної підготовки.

Необхідно зазначити, що лідерська діяльність майбутніх офіцерів є вкрай важливою складовою їх професійної діяльності як військових, командирів, а у нашому випадку – фахівців фізичного культури

і спорту, які спроможні виконувати завдання із захисту України, діяти спільно із підрозділами країн-членів НАТО.

Проблема сформованості лідерської компетентності МОФФКіС підтверджується шляхом проведення педагогічного експерименту, першим етапом якого, є проведення констатувального експерименту. Даний експеримент спрямований на встановлення дійсного стану сформованості лідерської компетентності МОФФКіС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У контексті нашої наукової праці важливими є дослідження проблеми сучасного стану сформованості складових професійної компетентності військових фахівців (фахова – Д. Погребняк, О. Тракалюк; управлінська – Т. Мацевко, Р. Шостак, В. Шемчук; методична – Л. Олійник; прогнозувальна – І. Азаров; організаційна – І. Беліков, В. Чапайкін).

Стан сформованості лідерської компетентності фахівців розкривали у своїх дослідженнях такі науковці як О. В. Бойко [1], Н. В. Мараховська [4] і С. І. Нестуля [5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проведений аналіз та узагальнення результатів наукових досліджень і публікацій дозволяють нам зробити висновок, що проблемне питання стану сформованості лідерської компетентності МОФФКіС також недостатньо досліджена у професійній педагогіці та потребує подальшого наукового розв'язання.

Мета статті. Визначити стан сформованості лідерської компетентності МОФФКіС ННІФК та СОТ на констатувальному етапі педагогічного експерименту.

Виклад основного матеріалу. «Експеримент (від лат. *experimentum* – випробовую) – форма пізнання об'єктивної дійсності, один із основних методів наукового дослідження, у т.ч. військово-педагогічних явищ. Експеримент педагогічний – науково поставлений дослід у галузі навчальної чи виховної роботи, спостереження досліджуваного педагогічного явища в спеціально створених і контрольованих дослідником умовах» [3, с. 112].

Провівши аналіз науково-педагогічної літератури, ми з'ясували, що «за умовами проведення педагогічний експеримент класифікують на природний і лабораторний, а за метою – на констатувальний, формувальний і контрольний» [6, с. 357].

Для визначення стану сформованості лідерської компетентності МОФФКіС у 2023 році нами був проведений констатувальний етап педагогічного експерименту. Аналіз її сформованості здійснювався за ціннісно-мотиваційним, когнітивним, поведінково-діяльним, індивідуально-психічним і суб'єктивними компонентами [2, с. 215].

У ході проведення констатувального етапу педагогічного експерименту з'ясовані методичні та практичні, а також частково теоретичні аспекти лідерської компетентності МОФФКіС ННІФК та СОТ і з урахуванням вимог системного, компетентнісного, контекстного та суб'єктно-діяльностного методологічних підходів та визначені критерії діагностування її сформованості [7, с. 23]. Також нами було враховано певні рекомендації відомих зарубіжних та вітчизняних дослідників, щодо мінімального обсягу критеріїв оцінювання сформованості лідерської компетентності МОФФКіС та визначено аксіологічно-мотиваційний, знанієвий,

праксеологічний, психологічний і рефлексивний критерії. На нашу думку всі ці критерії повинні бути обов'язково конкретизовані певними показниками в залежності від займаної посади та функціональних обов'язків майбутнього офіцера.

Оскільки сформованість всіх вищеперелічених якостей має бути досліджена відповідно до певних ступенів, тому нами були визначені рівні сформованості лідерської компетентності МОФФКіС, а саме: низький, достатній, середній і високий. Це дозволяє максимально чітко зрозуміти проблему формування педагогічного явища, а також визначити стан сформованості лідерської компетентності нашої вибірки.

Дослідження було проведено на базі ННІФК та СОТ. Респондентами виступили 45 курсантів даного вузу, які навчаються за спеціальністю 017 – Фізична культура і спорт: на першому році навчання – 14 курсантів, на другому – 11, на третьому – 10 і на четвертому році навчання – 10 курсантів. З урахуванням особливостей вибірки планується провести послідовний педагогічний експеримент щодо формування лідерської компетентності МОФФКіС.

В основу визначення стану сформованості лідерської компетентності у МОФФКіС з урахуванням специфіки їх військово-професійної та методичної діяльності, а також наших дослідницьких завдань було покладено розроблену нами методику діагностування відповідних компонентів за аксіологічно-мотиваційним, знанієвим, праксеологічним, психологічним і рефлексивним критеріями. Для діагностування компонентів лідерської компетентності нами створена система анкет та опитувальників, яка включає певні методики та тести.

Діагностування рівнів сформованості лідерської компетентності МОФФКіС за обраними методиками відрізнялися шкалами діагностування. Тому для об'єктивного визначення результатів даного експерименту всі результати співвідносились з узагальноною 100 бальною системою Європейської тарифно-кредитної системи оцінювання. Зокрема, так:

високий рівень – 100–90 балів;
середній рівень – 89–65 балів;
достатній рівень – 64–50 балів;
низький рівень – 49–0 балів.

Визначали рівні сформованості лідерської компетентності у респондентів по кожному компоненту, за допомогою формули визначення середнього значення сукупності (1):

$$R_k = p_1 + p_2 + p_3 \dots / N, \quad (1)$$

де: R_k – рівень сформованості компонента лідерської компетентності;

p_1, p_2, p_3 – показники компонента лідерської компетентності;

N – загальна кількість показників лідерської компетентності.

За допомогою формули (2), нами було визначено рівень сформованості лідерської компетентності за допомогою рівнів сформованості її компонентів, які взаємопов'язані між собою та впливають на розвиток один одного:

$$R_{л.к.} = (R_{цм} + R_k + R_{пд} + R_{ін} + R_c) / 5, \quad (2)$$

де: $R_{л.к.}$ – рівень сформованості лідерської компетентності;

$R_{цм}$ – рівень сформованості лідерської компетентності за ціннісно-мотиваційним компонентом;

R_k – рівень сформованості – за когнітивним компонентом;

$R_{пд}$ – рівень сформованості – за поведінково-діяльнісним компонентом;

$R_{ін}$ – рівень сформованості – за індивідуально-психічним компонентом;

R_c – рівень сформованості – за суб'єктивним компонентом.

При розрахунку рівнів $R_{цм}$, R_k , $R_{пд}$, $R_{ін}$, R_c результати за кожним компонентом додаються і потім діляться відповідно їх кількості, в кінцевому результаті отримуємо загальний рівень сформованості лідерської компетентності МОФФКіС.

Отже, перейдемо до аналізу результатів констатувального діагностування рівнів сформованості лідерської компетентності. Результати діагностування презентовано у таблицях 1–6.

Для визначення рівнів сформованості ціннісно-мотиваційного компонента було проведено тестування, а отримані результати висвітлені в таблиці 1. У підсумку отримуємо, що у 9 респондентів, а це

20% низький рівень сформованості, 24 респондентів, що складає 53,3% – достатній рівень, у 11 респондентів – середній рівень (24,5%), а високий рівень усього у одного респондента, що складає 2,2%. Вищезазначене вказує на те, що у більшості МОФФКіС ціннісно-мотиваційний компонент сформований на достатньому рівні, а результат високо рівня всього у одного респондента, при цьому, що на випускному курсі (4 навчальний рік) вчиться 10 МОФФКіС.

Для оцінювання когнітивного компонента було опрацьовано авторські тестові завдання для визначення сформованості: теоретичних знань МОФФКіС щодо своєї лідерської поведінки та діяльності як офіцера; визначення рівнів військово-професійних і фахових знань, які містять лідерський аспект і лідерський стиль управлінської діяльності офіцерів та визначення рівнів знань про лідерство й лідерську поведінку як майбутнього начальника фізичної підготовки і спорту військової частини. Всі дані від отриманих результатів були опрацьовані й узагальнені та наведені у таблиці 2. З'ясували, що 27 МОФФКіС (60%) мають низький рівень, 9 МОФФКіС (20%) – достатній, 8 МОФФКіС (17,8%) – середній, а всього лише 1 МОФФКіС, що складає 2,2% від загальної сукупності – високий рівень сформованості когнітивного компонента лідерської компетентності. Аналіз результатів його оцінювання показує, що критично важливим є те, що високий чи середній рівень сформованості військово-професійних і фахових знань, які містять лідерський

Таблиця 1

Ціннісно-мотиваційний компонент

Зміст ціннісно-мотиваційного компонента	Усього осіб	Рівні сформованості							
		низький		достатній		середній		високий	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Лідерські цінності	45	7	15,6	23	51,1	13	28,9	2	4,4
Лідерські мотиви	45	11	24,4	25	55,6	9	20	0	0
За компонент	45	9	20	24	53,3	11	24,5	1	2,2

Таблиця 2

Когнітивний компонент

Зміст когнітивного компонента	Усього осіб	Рівні сформованості							
		низький		достатній		середній		високий	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Теоретичні знання МОФФКіС щодо своєї лідерської поведінки та діяльності як офіцера	45	16	35,6	12	26,7	15	33,3	2	4,4
Військово-професійні та фахові знання, які містять лідерський аспект та лідерський стиль управлінської діяльності	45	41	91,1	4	8,9	0	0	0	0
Знання про лідерство та лідерську поведінку як майбутнього начальника фізичної підготовки і спорту військової частини	45	24	53,3	11	24,5	9	20	1	2,2
Усього за компонент	45	27	60	9	20	8	17,8	1	2,2

аспект і лідерський стиль управлінської діяльності офіцерів зовсім відсутній у досліджуваних.

Для визначення рівнів сформованості поведінково-діяльнісного компонента у МОФФКіС нами було розроблено та запропоновано їм відпрацювати наші квазіпрофесійні ситуації на з'ясування сформованості: практичних лідерських навичок, умінь і здатностей МОФФКіС щодо своєї лідерської поведінки та діяльності як офіцера; практичних лідерських навичок, умінь і здатностей МОФФКіС, які містять лідерський аспект і стиль управлінської діяльності офіцерів; практичних лідерських навичок, умінь і здатностей МОФФКіС щодо своєї лідерської поведінки та діяльності як начальника фізичної підготовки і спорту військової частини. Варто зауважити про більш високі результати його сформованості у респондентів, а це 31,1% (14 МОФФКіС) мають низький рівень сформованості, 35,6% (16 МОФФКіС) – достатній рівень, 33,3% (9 МОФФКіС) – середній і 13,3% (6 МОФФКіС) – високий рівень.

Для оцінювання індивідуально-психічного компонента лідерської компетентності респондентів були використані різні методики – тестування для визначення у них рівнів сформованості таких індивідуально-психічних якостей, як домінантність (лідерство); цілеспрямованість; сміливість

і рішучість; наполегливість і завзятість; ініціативність і самостійність; самовладання і витримка. Отримані результати були узагальнені (табл. 4): 24,4% (11 МОФФКіС) мають низький рівень сформованості, 35,6% (16 МОФФКіС) – достатній рівень, 33,3% (15 МОФФКіС) – середній, а от високий рівень сформованості мають лише у 6,7% (3 МОФФКіС). Варто зауважити про те, що більш ніж половину респондентів мають низький рівень сформованості індивідуально-психічного компонента лідерської компетентності, а це 25 МОФФКіС (55,5%). Ці дані засвідчують про досить слабкий рівень його сформованості.

Для оцінювання сформованості суб'єктного компонента МОФФКіС їм було запропоновано методики та тестування для визначення їх відповідальності, рефлексивності та лідерської суб'єктності. Отримані результати свідчать (табл. 5), що у третини МОФФКіС даний компонент на низькому рівні – 66,7% (30 респондентів), 31,1% (14 респондентів) – достатній рівень і 13,3% (6 респондентів) – середній рівень. Високий рівень сформованості спостерігається лише у 5 респондентів, що складає 11,1% від загальної їх сукупності.

На основі отриманої статистики, яка характеризує сформованість окремих компонентів лідерської компетентності МОФФКіС, нами проаналізовано

Таблиця 3

Поведінково-діяльнісний компонент

Зміст поведінково-діяльнісного компонента	Усього осіб	Рівні сформованості							
		низький		достатній		середній		високий	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Практичні лідерські навички, уміння і здатності МОФФКіС щодо своєї лідерської поведінки та діяльності як офіцера	45	10	22,2	21	46,7	9	20	5	11,1
Практичні лідерські навички, уміння і здатності МОФФКіС, які містять лідерський аспект та лідерський стиль управлінської діяльності офіцерів	45	18	40	15	33,3	8	17,8	4	8,9
Практичні лідерські навички, уміння і здатності МОФФКіС щодо своєї лідерської поведінки та діяльності як начальника фізичної підготовки і спорту військової частини	45	14	31,1	12	26,7	10	22,2	9	20
Усього за компонент	45	14	31,1	16	35,6	9	20	6	13,3

Таблиця 4

Індивідуально-психічний компонент

Зміст індивідуально-психічного компонента	Усього осіб	Рівні сформованості							
		низький		достатній		середній		високий	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Домінантність (лідерство)	45	20	44,4	23	51,1	2	4,4	0	0
Цілеспрямованість	45	24	53,4	2	4,4	9	20	10	22,2
Сміливість і рішучість	45	23	51,1	5	11,1	7	15,6	10	22,2
Наполегливість і завзятість	45	26	57,8	5	11,1	8	17,8	6	13,3
Ініціативність і самостійність	45	29	64,4	3	6,7	6	13,3	7	15,6
Самовладання і витримка	45	28	62,2	4	8,9	4	8,9	9	20
Усього за компонент	45	25	55,5	7	15,6	6	13,3	7	15,6

Таблиця 5

Суб'єктний компонент

Зміст суб'єктного компонента	Усього осіб	Рівні сформованості							
		низький		достатній		середній		високий	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Усвідомлення і сприйняття самого себе як суб'єкта – лідера (лідерська суб'єктність)	45	5	11,1	13	28,9	15	33,3	12	26,7
Відповідальність	45	24	53,4	18	40	2	4,4	1	2,2
Рефлексивність	45	31	68,9	11	24,5	1	2,2	2	4,4
Усього за компонент	45	20	44,4	14	31,2	6	13,3	5	11,1

Таблиця 6

Лідерська компетентності МОФФКіС
на констатувальному етапі педагогічного експерименту

Компоненти	Усього осіб	Рівні сформованості							
		низький		достатній		середній		високий	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
ціннісно-мотиваційний	45	9	20	24	53,3	11	24,5	1	2,2
когнітивний	45	27	60	9	20	8	17,8	1	2,2
поведінково-діяльнісний	45	14	31,1	16	35,6	9	20	6	13,3
індивідуально-психічний	45	25	55,5	7	15,6	6	13,3	7	15,6
суб'єктний	45	20	44,4	14	31,2	6	13,3	5	11,1
Усього за компетентність	45	19	42,2	14	31,1	8	17,8	4	8,9

та узагальнено результати їх рівнів і відображено в таблиці 6. Проаналізувавши отримані дані педагогічного експерименту можливо зробити висновок, що у МОФФКіС в основному спостерігається низький і достатній рівні сформованості лідерської компетентності. Зауважуємо, що високий рівень, а отже сформованість нашого педагогічного явища спостерігається лише у 4 МОФФКіС (8,9% респондентів), і це дуже малий відсоток, враховуючи, що на випускному курсі вчиться 10 респондентів.

Таким чином, статистичний аналіз отриманих результатів щодо сучасного стану сформованості лідерської компетентності МОФФКіС підтверджує актуальність обраної теми наукового дослідження та дозволяє максимально чітко усвідомлювати проблему формування педагогічного явища, а також визначити стан сформованості лідерської компетентності нашої вибірки.

Висновки. Аналіз, систематизація та узагальнення результатів проведеного нами констатувального етапу педагогічного експерименту засвідчили, що сформованість лідерської компетентності МОФФКіС знаходиться переважно на низькому та достатньому рівнях.

Теоретичні та практичні лідерські навички та здатності респондентів недостатньо сформовані на всіх курсах навчання, в тому числі і на випускному курсі, що зумовлює упровадження додаткових педагогічних умов в освітній процес для цілеспрямованого формування їх лідерської компетентності.

Наступний крок нашого педагогічного експерименту є формувальний етап, де педагогічні умови

розвитку лідерства впроваджуються в процес навчання МОФФКіС.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бойко О. В. Теоретичні та методичні основи формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів Збройних сил України у процесі професійної підготовки : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Нац. акад. пед. наук України. Київ, 2021. 827 с.
2. Білошицький Василь. Критерії і показники діагностування лідерської компетентності майбутніх офіцерів – фахівців фізичної культури і спорту в процесі професійно-педагогічної підготовки. *Військова освіта* : зб. наук. пр. Національного університету оборони України. 2022. №47. С. 19–29.
3. Гончаренко Семен. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
4. Мараховська Н. В. Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх вчителів у процесі навчання дисциплін гуманітарного циклу : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2009. 20 с.
5. Нестуля С. І. Дидактичні основи формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту : монографія. Полтава : ПУЕТ, 2019. 798 с.
6. Ягупов В. В. Теорія і методологія військово-педагогічних досліджень: підручник. Київ : НУОУ імені Івана Черняхівського, 2019. 444 с.
7. Ягупов Василь, Білошицький Василь. Сутність, структура і зміст лідерської компетентності майбутніх офіцерів – фахівців фізичної культури і спорту. *Наукові записки. Серія: педагогіка* : зб. наук. пр. Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. 2023. № 1. С. 210–219.